

Orlické hory

Orlické hory známé i jako Kačenčiny na severovýchodě Čech jsou protaženy ve směru SZ-JV při státní hranici s Polskem. Jsou součástí orlicko-kladské klenby a převládají zde metamorfované horniny orlicko-sněžnického krystalinika. Nejvyšším vrcholem je Velká Deštná (1 115 m n.m.) a mezi významné vrcholy patří Vrchmezí, Šerlich nebo Suchý vrch. Orlické hory jsou významnou pramennou oblastí. Původně téměř zalesněné pohoří je však vážně poškozeno imisemi a polomy, a tak vrcholové části dnes tvoří převážně holiny. Významnými rekreačními středisky jsou Deštné v Orlických horách, Říčky nebo Rokytnice v Orlických horách. Celé pohoří je protkáno linií pevnostního opevnění.



Velká Deštná (1 115 m n. m.)

Převládající horniny: orlicko-sněžnické krystalinikum (ruly, ortoruly, břidlice)

Nejvyšší vrchol: Velká Deštná (1 115 m n.m.)

Významné vrcholy: Vrchmezí (1 084 m n.m.), Koruna (1 099 m n.m.), Jelenka (1 097 m n.m.), Šerlich (1 027 m n.m.), Malá Deštná (1 090 m n.m.)

Typické tvary: zaoblené hřbety, skalní hradby, balvanový moře

Pramenící vodní toky: Divoká Orlice (v polské části), Zdobnice, Bělá, Deštná, Royktenka

Vodní nádrže: Pastviny, Nekoř

Ochrana přírody: CHKO Orlické hory

Rekreační střediska: Deštné v Orlických horách, Říčky, Rokytnice v Orlických horách

Orlické hory jsou horským pásmem, které se táhne od Olešnice v Orlických horách na severozápadě po Heřmanovice na jihovýchodě. Celé pásmo je dlouhé 55 km a jeho šířka se pohybuje mezi 3 až 8 km. Hlavní hřbet pohoří dosahuje nadmořské výšky přes tisíc metrů a ve snížené části je prořat hlubokými průlomovými údolními Divoké a Tiché Orlice. Na polské straně probíhá souběžně s hřbetem Orlických hor horské pásmo Bystřických hor (Góry Bystrzyckie), které jsou od Orlických hor odděleny úzkým a hlubokým údolím Dusznické Bystřice a na jihozápadě údolím Divoké Orlice, která vytváří přirozenou česko-polskou státní hranici.

GEOLOGICKÁ STAVBA A VÝVOJ POHOŘÍ

Orlické hory jsou součástí Českého masivu a základem geologické stavby je orlicko-sněžnické krystalinikum převážně proterozoického stáří, jehož jádro tvoří ortoruly a parabřidlice. Ortoruly vystupují zejména v severní části Orlických hor a na hlavním hřebeni. Svory a pararuly tvoří souvislý jihozápadní lem hlavního hřbetu od Malé Deštné po Vrchní Orlici.

Orlické hory vznikly při variském vrásnění a společně s Králickým Sněžníkem a Rychlebskými horami jsou součástí mohutné orlicko-kladské klenby. Současný vzhled je výsledkem tektonických pohybů na přelomu druhohor a třetihor, kdy bylo pohoří vyzdviženo do současné výšky a centrální část klenby poklesla podél zlomových linií sudetského směru. Vytvořila se tak Kladská kotlina, která na naše území zasahuje v okolí Králík. Od té doby probíhá v Orlických horách proces denudace, jehož výsledkem jsou ploché široké hřbety s typickými zaoblenými tvary. Působením exogenních činitelů jsou horské hřbety rozčleňovány údolními vodních toků. Na modelaci pohoří se v dobách ledových v pleistocénu výrazně podílelo mrazové zvětrávání. V mělkých depresích se po poslední poledové době vytvořila četná rašelinště. Na několika lokalitách se dochovaly vrcholové skalní hradby a tory, na svazích pak mrazové sruby a balvanová moře. Skalní hradba Sfinga v lesním porostu na Vápenném vrchu je chráněna jako přírodní památka. Významnou krajinnou dominantou jsou průlomová údolí Divoké a Tiché Orlice. Divoká Orlice proráží sníženou část hřbetu při státní hranici s Polskem v úseku, který se označuje Zemská brána. Údolí zde vytváří hlubokou úzce sevřenou soutěsku v rulách s četnými skalními útvary (Ledříčkova skála). Tichá Orlice vytváří průlomový úsek mezi Lichkovem a Těchonínem.

V dílčím geomorfologickém členění se Orlické hory člení do tří částí. Nejvyšší je na severu Deštenská hornatina, střední část zaujímá Mladkovská vrchovina a jih Bukovohorská hornatina. **Deštenská hornatina** tvoří nejvyšší a plošně nejrozsáhlejší část Orlických hor. Její součástí jsou všechny nejvyšší vrcholy pohoří včetně Velké Deštné. Typickými horninami jsou krystalické břidlice (ruly a svory), vzácněji se vyskytují kvarcity a krystalické vápence. Hlavní hřeben je v současné době díky imisnímu poškození převážně odlesněný. **Mladkovská vrchovina** je nejmenší a nejnižší položenou částí Orlických hor a odděluje od sebe Deštenskou a Bukovohorskou hornatinu. Nadmořská výška kromě nejvyšších vrcholů Adam (765 m n.m.), Studený (720 m n.m.) a hraničního hřbetu nepřesahuje 700 metrů. Snížený hřbet protínají dva hlavní vodní toky pohoří, Divoká Orlice v Zemské bráně a Tichá Orlice u Mladkova. Na pravém údolním svahu v průlomovém úseku Tiché Orlice jsou největší skalní útvary pohoří označované Studentské skály. Jedná se o 500 metrů dlouhou soustavu mrazových srubů vzniklých mrazovým zvětráváním ortorul až migmatitů. Jednotlivé skalní výchozy jsou přes 20 metrů vysoké a jsou často využívány horolezci. Jihovýchodní částí Orlických hor je **Bukovohorská hornatina**. Červenovodské sedlo (815 m n.m.) ji dělí na severní část vrcholící Suchým vrchem (995 m n.m.) a na jižní část s Bukovou horou (958 m n.m.).

NEJVYŠŠÍ VRCHOLY

Orlické hory jsou devátým nejvyšším pohořím v ČR. Celkem je v české části Orlických hor 11 vrcholů převyšujících svou nadmořskou výškou tisícimetrovou hranici. Nejvyšším vrcholem je Velká Deštná.

Nejvyšší vrcholy:

Velká Deštná	1 115 m n.m.
Orel (Koruna)	1 099 m n.m.
Vřesník (Jelenka)	1 097 m n.m.
Malá Deštná	1 090 m n.m.
Vrchmezí	1 084 m n.m.
Sedloňovský vrch	1 050 m n.m.
Tetřevce	1 043 m n.m.
Maruša	1 042 m n.m.

Velká Deštná (1 115 m n.m.), dříve Sedmihradská hora, je nejvyšší vrchol české části Orlických hor. Vrcholovou část tvoří zarovnaný povrch s označením triangulačního bodu. Na vrcholu je také vyhlídková věž ze čtyř otesaných kmenů spojených do tvaru pyramidy. Jednoduchou rozhlednu postavili náhodští skauti v srpnu 1992 a věnovali ji Štefanu Matejčkovi, místnímu hajnému a bývalému členu Horské služby v Deštném a od té doby se jí říká Štefanova vyhlídka.

Vrchmezí (1084 m n.m.) je výrazný vrchol v severní části hlavního hřebenu Orlických hor, jihovýchodně od Olešnice v Orlických horách. Původní název byl vrch Humeničnej. Vrcholová severozápadní část je součástí přírodní rezervace Pod Vrchmezím (16 ha) se zachovalou horskou bukovou smrčínou s klenem, která je ukázkou přirozeného složení lesních porostů ve vrcholové partii Orlických hor. Rezervace se nachází v pramenném amfiteátru říčky Olešanky a vyhlášena byla v roce 1960. Podrost tvoří nenáročné bylinné druhy, například papratka horská, kokořík přeslenatý, svízel vonný, podbělice alpská nebo kyčelnice devítilistá. Na polské straně stávala do roku 1946 dřevěná Rübartschova chata.

Šerlich (1027 m n.m.) je nevýrazný vrchol v hlavním hřebenu Orlických hor při Jiráskově cestě. Vrcholová část je porostlá borovicí klečí a limbou, které však zde byly vysazeny uměle při stavbě turistické chaty. Na horské hřebenové louce je několik rekreačních chalup a turistická Masarykova chata. Roku 1935 byla na Šerlichu zřízena meteorologická stanice a před Masarykovou chatou byla odhalena busta prezidenta T. G. Masaryka.



Masarykova chata na Šerlichu

Základní kámen Masarykovy chaty na Šerlichu byl položen 14.6.1924. Chata byla postavena Klubem českých turistů v Hradci Králové podle projektu architekta Fuchse. Veřejnosti byla otevřena dne 14. 9. 1925 za účasti Aloise Jiráska. Náklady na stavbu činily 967 tisíc Kč. Krátce na to byla na bývalé pruské straně, blízko hranic, postavena nová chata nazývaná Hindenburgbaude, kterou Češi nazývali "trucbaude", protože měla konkurovat české Masarykově chatě. C

Masarykova chata na Šerlichu

Základní kámen Masarykovy chaty na Šerlichu byl položen 14.6.1924. Chata byla postavena Klubem českých turistů v Hradci Králové podle projektu architekta Fuchse. Veřejnosti byla otevřena dne 14. 9. 1925 za účasti Aloise Jiráska. Náklady na stavbu činily 967 tisíc Kč. Krátce na to byla na bývalé pruské straně, blízko hranic, postavena nová chata nazývaná Hindenburgbaude, kterou Češi nazývali "trucbaude", protože měla konkurovat české Masarykově chatě. V roce 1945 však vyhořela. V roce 1938 byla Masarykova chata přepadena nacisty a přejmenována na Hitlerbaude. V průběhu války zde byly ubytovávány rodiny fašistických pohlavářů, zotavovali se tu ranění piloti a bylo tu i středisko Hitlerjugend. Původní jméno jí bylo vráceno v roce 1945, na počátku 50. let se z ní stala "chata ČSTV na Šerlichu". Masarykovo jméno nese opětovně od roku 1990.

Symbol hor - Rampušák

Název Rampušák se poprvé objevil v roce 1962 v souvislosti s pořadem Československého rozhlasu „Kam na dovolenou“ o méně známých oblastech naší země. Pořad o Orlických horách sestavil Jiří Dvořák, kterému se postava Kačenky (hory jsou také známé pod jménem Kačenčiny hory) do sportovního i humorného pořadu nezdála vhodná, a tak použil jméno vísky Rampuše, jediné horské vsi uváděné v knížce Karla Poláčka Bylo nás pět a vymyslel Rampušáka.

KLIMA

Orlické hory leží převážně v chladné klimatické oblasti a velmi výrazně se u nich projevuje návětrný efekt převládajícího západního a jihozápadního proudění. Na hřebtech dosahují průměrné roční teploty vzduchu pouze 4 °C a především na konci podzimu a během zimy se často objevují teplotní inverze. Průměrné srážkové úhrny se pohybují v nižších nadmořských výškách kolem 700 mm, v podhůří kolem 900 mm a ve vyšších polohách kolem 1300 mm, což řadí Orlické hory mezi naše srážkově nejbohatší území. Na závětrné straně pohoří v okolí Trčkova a Orlického Záhoří vzniká srážkový stín. Typickým a četným jevem jsou bouřky vznikající vlivem intenzivních vzestupných proudů na studených frontách. Vedle Krkonoš jsou Orlické hory druhou nejčetnější oblastí výskytu bouřek v ČR. Intenzivní srážky spojené s bouřkovou činností byly příčinou katastrofálních povodní, které postihly Orlické hory a jejich podhůří v roce 1998 a v menším rozsahu se objevují každoročně.

HYDROLOGIE

Orlické hory jsou významnou pramennou oblastí a od roku 1978 také chráněnou oblastí přirozené akumulace vod (CHOPAV). Vrcholovou částí Orlických hor probíhá hlavní evropské rozvodí mezi úmořím Severního a Baltského moře. Největším vodním tokem pramenícím v Orlických horách je Divoká Orlice. Pramení v rašeliništích Topieliska a Czarneho Bagna v Polsku (dříve Jezerní pole) pod severovýchodními okrajovými zlomovými svahy Orlických hor, jižně od polských lázní Duszniki Zdrój. Na naše území vstupuje severně od Trčkova v nadmořské výšce 695 metrů a zprava zde přijímá Černý potok. V délce necelých 30 km vytváří státní česko-polskou hranici až k Zemské bráně, kde proráží sníženou část hřbetu průlomovým údolím. Hluboké údolí je pod Kláštercem nad Orlicí zahrazeno hrází vodní nádrže Pastviny. Větší přítoky přijímá Divoká Orlice zprava, jsou to Rokytenka, Zdobnice, Bělá a Kněžná. Plocha povodí dosahuje 806,5 km² a délka toku po soutok s Tichou Orlicí 102,5 km, z toho 99,3 na našem státním území. Tichá Orlice pramení na západním svahu Jeřábu v Hanušovické vrchovině v nadmořské výšce 760 metrů. Obě Orlice se spojují u Týniště nad Labem.

VODNÍ NÁDRŽE

V letech 1932-38 byla na Divoké Orlici vybudována **vodní nádrž Pastviny** nákladem 44 mil. Kč. Výstavbou hráze vznikla vodní plocha o rozloze 110 ha, s objemem zadržené vody 11 mil. m³ a délkou přibližně 7 km. Hráz je zděná, 43 m vysoká a 193 m dlouhá. Součástí přehrady je i hydroelektrárna. Účelem přehrady je výroba elektrické energie, regulace průtoku, ochrana před povodněmi a využití pro rekreaci. Asi jeden kilometr pod hlavní hrází je vyrovnávací **vodní nádrž Nekoř** (zvaná "Malá přehrada v Udolí") s 9,5 m vysokou a 40 m dlouhou hrází.



Vodní nádrž Pastviny na Divoké Orlici



VEGETACE

Vegetace Orlických hor, tak jak vypadala před zásahem člověka do krajiny ve 13. století, byla výsledkem vývoje rostlinstva ve čtvrtohorách. Z vegetačních rekonstrukcí vyplývá, že podstatná část pohoří byla původně pokryta bukovými porosty s příměsí jedle, klenu a ve vyšších polohách i s příměsí smrku. Horské smrčiny pokrývaly původně pouhé procento rozlohy v nejvyšších nesouvislých partiích hor. Zbývající plochy byly porostlé suťovými lesy a částečně i horskými luhy a olšinami. Z poslední poledové doby se zachovala menší rašeliniště většinou v sedlech rozvodních hřbetů v nadmořských výškách okolo 1000 metrů.

K výraznému zásahu do původní druhové skladby lesních porostů došlo v letech 1574 – 1703, kdy byla většina lesů Orlických hor holosečně vytěžena, a to zejména pro potřeby kutnohorských dolů. Lesní práce provádělo místní české obyvatelstvo a lesní sezónní dělníci z Kladska. Teprve po vytěžení krkonošských lesů začátkem 17. století byla do Orlických hor přesunuta část dřevařských dělníků, kteří do Krkonoš přišli z Tyrol. V souvislosti s těžbou vznikly dvě dřevařské vesnice: Zdobnice a Říčky a pro potřeby dopravy dřeva byla upravena řečiště Zdobnice, Orlice a Říčky a již od roku 1607 se po nich plavilo dříví.

Na rozsáhlých, dlouho nezalesněných holinách vznikly málo kvalitní stejnorodé smrkové porosty, které v místním chladném klimatu často trpěly větrem, sněhem, jinovatkou a námrazou. Postupně z porostů vymizela jedle bělokorá a z velké části i buk lesní. Problematické bylo zalesňování provenienčně nevhodnými smrkovými sazenicemi, vypěstovanými z osiva sbíraného ze stromů v nižších polohách Podorlicka a někdy i z jiných zeměpisných oblastí tehdejšího Rakousko-Uherska. V současné značně pozmeněné druhové skladbě lesů převažují jehličnany (86 %) s dominantním zastoupením smrku ztepilého. Z listnatých dřevin převládá buk. Po roce 1980 se začalo výrazně projevovat imisní poškození lesních porostů. Vlivem souběžného působení extrémních klimatických podmínek a antropogenních imisí (zejména uvedení tepelné elektrárny ve Chvaleticích do provozu) došlo v průběhu 80. let minulého století k velmi rychlému zhoršení zdravotního stavu smrkových porostů na hřebenu Orlických hor a po jejich odtěžení ke vzniku rozsáhlých holin, rozkládajících se od Šerlichu po Anenský vrch. Ty byly v letech 1984 až 1990 obnovovány zejména smrkem ztepilým, geograficky nepůvodním smrkem pichlavým a klečí a dále některými listnáči - břízou bradavičnatou, jeřábem ptačím, bukem lesním, javorem klenem a olší zelenou. Po přechodném zlepšování zdravotního stavu porostů v letech 1987 – 1994 se po roce 1996 opět začínají v nově založených i starších porostech projevovat příznaky chřadnutí některých dřevin. Orlickohorské lesy tak i dnes příslušejí k nejméně poškozeným přírodním lesním oblastem v ČR.

Vlastníci lesů

Orlické hory představují v rámci ČR specifikum nejen pokud se týká aktuálního zdravotního stavu lesních porostů, ale i z pohledu nynější struktury majitelů lesních pozemků. Zatímco v jiných pohraničních pohoří ČR je jejich dominantním vlastníkem zpravidla vždy stát (státní podnik Lesy České republiky nebo správy národních parků), pak lesní pozemky na většině území Orlických horách vlastní soukromí majitelé, jimž byly v rámci restitucí navraceny po roce 1993. **Lesy České republiky** hospodaří pouze v části od Anenského vrchu směrem na východ. Podhůří v této jihovýchodní části Orlických hor však již náleží potomkům šlechtického **rodu Parisů**. Lesní pozemky v severozápadní a centrální části Orlických hor vlastní z velké části **Jan Kolowrat Krakovský**. Lesy v SZ části pohoří jsou majetkem **Kristiny Colloredo Mansfeldové**, jejíž Správa lesního hospodářství sídlí v Opočně.

Ochrana přírody

CHKO Orlické hory byla vyhlášena v roce 1969 na ploše 204 km² a patří tak mezi naše nejstarší velkoplošná chráněná území. Hlavním důvodem vyhlášení Orlických hor chráněnou krajinnou oblastí byla ochrana a uchování harmonicky vyvážené krajiny kombinující přírodní a kulturní typy krajiny. Je zde zachována pestrá mozaika dochovaných ekosystémů se značným výskytem chráněných druhů rostlin a živočichů. Mezi nejceněnější lokality patří **NPR Bukačka** (50,7 ha) chránící přirozený porost smíšené bukosmrčiny s klenem a jeřábem, která je zbytkem původních pralesů. Pro svou druhovou pestrost je nazývána „botanickou zahradou Orlických hor“. Bylo zde zmapováno téměř 300 druhů vyšších rostlin včetně chráněných druhů. **NPR Trčkov** (87,7 ha) byla vyhlášena v roce 1982 a předmětem ochrany jsou zachovalé přirozené smíšené porosty s převahou horského smrku, buku

javoru a jedle. Jádru **PR Černý důl** (26,4 ha) v blízkosti pevnosti Hanička tvoří bukojedlový prales, poškozený imisemi a polomem. Příkladem chráněné polokulturní rašelinné louky je **PR Hraniční louka** v severní části osady Trčkov. Největším chráněným rašeliništěm je **PR Jelení lázeň** v sedle mezi Malou a Velkou Deštnou. V pramenné oblasti říčky je **PP Rašeliniště Pod Pětirozcestím** a východně od něho rašeliniště chráněné jako **PP U Kunštátské kaple**.

Rekreační střediska

Orlické hory mají vhodné podmínky pro letní i zimní turistiku. Hlavní dálkovou hřebenovou cestou v Orlických horách je Jiráskova horská cesta, která zpřístupňuje téměř celý hlavní hřeben. Cesta byla vyznačena roku 1921 a pojmenována na počest spisovatele Aloise Jiráska. Největšími turistickými středisky v Orlických horách s vybudovanými lyžařskými areály jsou Deštné v Orlických horách, Říčky a Rokytnice v Orlických horách. Deštné v Orlických horách v údolí Bělé a Deštenského potoka bylo založeno v polovině 14. století jako dřevorubecká osada. První zdejší a nejstarší českou chatou je Alba pojmenovaná podle říčky Alby-Bělé.

Opevnění v Orlických horách

Ve druhé polovině 30. let 20. století se pod vlivem hrozícího nebezpečí ze strany Německa začala budovat pevnostní linie po celé délce hraničního hřbetu Orlických hor. Tato pevnostní linie měla být součástí opevnění státní hranice nejvíce ohroženého úseku od Bohumína po Krkonoše. První pevnůstky se v pohraničí začaly objevovat v roce 1936, veškeré stavební aktivity pak ustaly po podepsání Mnichovské dohody v září 1938. Pevnostní pásma probíhá v Orlických horách od tvrze Bouda v hřebeni Suchého vrchu, přes horské sedlo u osady Hanička, kde byla vybudována tvrz Hanička k Velké Deštné. Mezi Velkou a Malou Deštnou linie přechází z hlavního hřebenu pro blízkost státní hranice na nižší hřeben za Šerlišským potokem, kde navazuje na opevnění náchodské oblasti. Největší pevností v Orlických horách je tvrz Hanička s pěti bojovými sruby a 1750 metry podzemních chodeb a sálů. V letech 1974 až 1994 byla upravována na protiatomové válečné pracoviště ministerstva vnitra.